

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИTO THE PROBLEM OF STUDYING INTERCULTURAL COMMUNICATION
IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

У статті йдеться про одне з найважливіших питань у сучасній педагогіці – навчання майбутніх фахівців іноземних мов у процесі міжкультурної комунікації. Сьогодні викладання іноземних мов і міжкультурну комунікацію не можна роздивлятися окремо. Ці два поняття існують паралельно та в тісному взаємозв'язку одне з іншим. Ми розглядаємо питання теоретико-методологічних основ у процесі міжкультурної комунікації в аксіологічному аспекті. Насамперед визначається поняття міжкультурної комунікації в найбільш широкому сенсі, простежується ступінь вивчення і розвитку міжкультурної комунікації як соціолінгвістичного явища та як наукової дисципліни в зарубіжній літературі та вітчизняній освіті. Найбільший вплив на закладення основ вивчення та висвітлення цієї проблеми здійснили праці таких зарубіжних лінгвістів, як Г. Трейгера, Е. Голла, Г. Гофштеда, Г. Гірша. Виявлено, що у вітчизняній педагогіці проблема дослідження міжкультурної комунікації перебуває на стадії формування. Серед українських дослідників слід виділити насамперед праці таких педагогів і філологів, як І. Бахова, М. Богатирьової, П. Донця, О. Зеліковської, Т. Колбіної.

У статті ми виокремлюємо та розглядаємо контексти, різні види та форми міжкультурної комунікації з позицій вербальних і невербальних кодів, виявляємо та обґрунтовуємо умови та фактори ефективного формування міжкультурної комунікації у процесі навчання іноземної мови.

Головна мета сучасного викладача іноземних мов – не просто навчити здобувача вищої освіти іноземної мови, а допомогти йому інтегруватися в іншомовне середовище, подолати труднощі та культурні бар'єри на шляху інтеграції, зрозуміти особливості менталітету, культури, звичок носіїв цієї мови. Одним із основних труднощів є те, що ми сприймаємо інші культури крізь призму своєї власної культури. Ось чому важливо враховувати цей факт і правильно обрати методи навчання й підготувати функціональну технічну базу.

Стаття є стислим нарисом вищезазначеної проблеми, і нею ми готуємо підґрунтя для подальшого більш докладного та глибокого аналізу цього питання.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, види міжкультурної комунікації, навчання іноземних мов, педагогіка, вітчизняна освіта.

The article reveals one of the most important issues in modern pedagogy – teaching foreign languages to the students via intercultural communication. Today foreign language teaching and intercultural communication are definitely interwoven (can not be considered as two different spheres). These two concepts exist in parallel and in close connection with each other. We consider the issues of theoretical and methodological foundations in the process of intercultural communication in the axiological aspect.

We also observe the concept of intercultural communication in the broadest sense as it might be defined; the degree of study and development of intercultural communication as a sociolinguistic phenomenon and as a scientific discipline in foreign literature and domestic education has also been at our glimpse of interest. The greatest influence on the foundation for the study and introduction of this problem was exerted by the works of such foreign linguists as G. Traiger, E. Hall, G. Hofstede, G. Hirsch.

It is revealed that in domestic pedagogy the problem of research of intercultural communication is at the stage of formation. Among Ukrainian researchers, whose works are worth studying, are such teachers and philologists as I. Bakhov, M. Bohatyrivna, P. Donets, O. Zelikovska, and T. Kolbina.

In this article we identify and consider contexts, different types and forms of intercultural communication from the aspects of verbal and nonverbal codes; we also identify and justify the conditions and factors of effective formation of intercultural communication in the process of foreign language learning.

The main goal of a modern foreign language teacher is not just to teach a student a foreign language, but to help him to integrate into a foreign language environment, overcome difficulties and cultural barriers, to understand the mentality, culture and habits of native speakers. One of the main difficulties is that we perceive other cultures through our own culture. That is why it is important to take this fact into account and choose the right teaching methods and prepare a functional technical base.

This article is a brief outline of the above-mentioned problems and we are working at further and more detailed and deep analysis of this issue.

Key words: intercultural communication, types of intercultural communication, teaching foreign languages, Pedagogy, domestic education.

УДК 371

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-2.8>**Кобринець О.С.,**канд. філол. наук,
доцент кафедри іноземних мов
та міжкультурної комунікації
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця**Малець І.В.,**старший викладач кафедри іноземних
мов та міжкультурної комунікації
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця**Постановка проблеми в загальному вигляді.**

Процес глобалізації, розвиток і вдосконалення новітніх технологій, розширення професійних і дружніх контактів між представниками різних націй і народів, тобто різних культур, мобільність,

відкритість кордонів – усе це сприяє росту наукового та практичного інтересу до процесу міжкультурної комунікації. Цей факт знаходить своє відображення насамперед у процесі навчання у вітчизняних і зарубіжних університетах, перед

якими постає завдання формування не тільки професійних знань і навичок випускників, але й підготовки студентів до взаємодії із представниками країн з іншими, відмінними соціальними традиціями, суспільним устроєм і культурою.

У сучасному світі важко уявити молодого перспективного фахівця, який не володів би іноземними мовами, не подорожував та не спілкувався би з представниками інших культур. Іноземна мова сьогодні – реальний і повноцінний інструмент комунікації. Володіння іноземними мовами руйнує бар'єри у спілкуванні, відкриває його нові грані та можливості, сприяє більшому взаєморозумінню людей і зближує культури.

Невіддільними показниками підготовки майбутніх фахівців стають засвоєні норми та правила міжкультурного спілкування для формування позитивного досвіду взаємодії людей різних культур і національностей. Сучасному суспільству потрібні ділові, заповзяті, кваліфіковані кадри, які можуть свідомо та відповідально приймати рішення, які здатні здійснювати демократичні реформи, виявляти творчість, які були б мотивовані та заохочені до вдосконалення своєї кваліфікації та майстерності, які б мали професійні компетенції. Підготовка здобувачів вищої освіти до міжкультурної комунікації дає змогу не тільки формувати позитивний досвід взаємодії з людьми інших культур, але й передбачає розвиток особистості студента, формування якостей, необхідних для спілкування та плідної співпраці з представниками різних культур.

Отже, актуальними постають питання розкриття змісту й виділення специфічних рис міжкультурної комунікації в освітньому середовищі через вивчення іноземних мов у сучасних університетах.

Метою статті є розглядання теоретико-методологічних основ у процесі міжкультурної комунікації в аксіологічному аспекті. У зв'язку з цим необхідно визначити поняття міжкультурної комунікації; простежити ступінь вивчення і розвитку міжкультурної комунікації як соціолінгвістичного явища та як наукової дисципліни у літературі та вітчизняній освіті; виокремити та розглянути контексти, види та форми міжкультурної комунікації; дослідити проблему міжкультурної комунікації в навчанні студентів іноземних мов; визначити труднощі міжкультурної комунікації у процесі навчання іноземних мов; виявити й обґрунтувати фактори та умови ефективного формування міжкультурної комунікації у процесі навчання іноземної мови.

Як кожна людина не може існувати ізольовано від інших людей, так і жодна культура не може повноцінно функціонувати ізольовано від культурних досягнень і здобутків інших народів. Ми всі під час своєї життєдіяльності так чи інакше повинні постійно звертатися до свого минулого або ж до досвіду інших культур. З розвитком технологій на планеті майже не залишилося ізольо-

ваних одна від одної культурних спільнот. Як правило, народи відкриті для взаємного сприйняття культур й обміну досвідом та інформацією, вони спілкуються та розділяють один з одним здобутки власної культури. Така взаємодія між культурами та представниками різних народів отримала назву «міжкультурна комунікація».

Міжкультурна комунікація – порівняно молода наука. Вона була започаткована в середині ХХ століття. Її поява була зумовлена практичними інтересами американських політиків і бізнесменів, які усвідомили, що для успішної роботи в інших країнах необхідне вивчення не тільки мови, але й культур інших народів, їхніх традицій, звичаїв, норм поведінки. Отже, своєю появою молода наука зобов'язана практичній необхідності знаходити корені проблем, що виникають під час спілкування представників різних культур, допомагати розв'язувати ці проблеми.

Поняття міжкультурної (кроскультурної, міжетнічної) комунікації було введено до наукового обігу Г. Трейгером і Е. Голлом у праці «Культура і комунікація. Модель аналізу» (“Culture as Communication”, 1954 р.). Вони визначили її як ідеальну мету, до якої повинна йти людина у своєму прагненні якомога краще та ефективніше адаптуватися до навколишнього середовища. Потім основні положення та ідеї міжкультурної комунікації були більш докладно розвинені у відомій праці Е. Голла «Німа мова» (“The Silent Language”, 1959 р.). У своїй роботі автор показав тісний взаємозв'язок між культурою та комунікацією. Розвиваючи свої ідеї щодо взаємозв'язку між культурою та комунікацією, Е. Голл дійшов висновків про необхідність навчання культури. Він уважав, що якщо культуру можна вивчати, то в такому разі її можна і необхідно викладати. Отже, Е. Голл першим запропонував зробити проблему міжкультурної комунікації не тільки предметом наукових досліджень, але й самостійною навчальною дисципліною.

Великий вплив на сучасні дослідження міжкультурної комунікації здійснили теорія діалогу культур М. Бахтіна і теорія місцевих (локальних) культур Ю. Лотмана.

Відтоді багато зарубіжних і російських учених та дослідників зробили свій внесок у розроблення цього феномена, визначили його характерні риси (А. Кребер, К. Бергер, С. Гантінгтон, М. Бергельсон, Т. Грушевицька, Д. Гудков, В. Зінченко, В. Зусман, З. Кирноз, В. Кочетков, В. Попков, О. Садохін, С. Тер-Мінасова, О. Тімашева та інші).

Сутність і структуру міжкультурної компетенції висвітлено у працях російських дослідників: Т. Астафурової (докторська дисертація на тему «Стратегії комунікативної поведінки у професійно-значущих ситуаціях міжкультурного спілкування», Москва, 1997), Є. Верещагіна, Р. Гришкової, І. Зимньої (монографії «Психологічні

аспекти навчання говоріння іноземною мовою»; «Психологія навчання іноземних мов у школі»; «Взаємозв'язане навчання видів мовленнєвої діяльності»), Г. Копил, В. Костомарова, І. Лейфи, З. Нікітенко, Ю. Пасова, В. Сафонові, Г. Томахіна, О. Фролової (докторська дисертація на тему «Формування міжкультурної компетенції студентів вищих навчальних закладів економічного профілю в сучасних умовах», Москва, 2003), І. Халеєвої, Л. Харченкова, І. Цатурової та інших. Російський лінгвіст Н.Г. Комлев увів у лінгвістику поняття культурно-історичного компонента значення.

У вітчизняній педагогіці проблему формування досвіду у студентів міжкультурної комунікації майже не вивчено. Дослідження міжкультурної комунікації саме на стадії формування. Серед українських дослідників слід виділити насамперед праці таких педагогів і філологів, як: І. Бахова (кандидатська дисертація на тему «Формування професійної міжкультурної компетентності майбутніх перекладачів у вищому навчальному закладі», Київ, 2011), М. Богатирьової, П. Донця (докторська дисертація на тему «Теорія міжкультурної комунікації: Специфіка культурних змістів і мовних форм», Харків), О. Зеліковської (монографія «Формування міжкультурної компетенції студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки», Київ, 2012), Т. Колбіної (докторська дисертація на тему «Теоретико-методологічні та технологічні засади формування міжкультурної комунікації студентів вищих навчальних закладів економічного профілю», Запоріжжя, 2010; монографія «Формування міжкультурної комунікації майбутніх економістів: теоретико-методологічний аспект», Харків, 2008; навчальний посібник «Основи міжкультурної комунікації для студентів-економістів», Харків, 2008). Цю проблему частково розроблено в різнопланових працях В. Андрущенко, О. Гриценко, І. Дзюби, А. Єрмоленко, Г. Касьянова, М. Кушнарьової, П. Скрипки, А. Приятельчука.

Зокрема, поміж іншого було зазначено, що міжкультурна комунікація здійснюється, коли відправник та отримувач повідомлення належать до різних культур, коли учасники комунікативного процесу розуміють культурні відмінності один від одного. По суті, міжкультурна комунікація – це завжди міжперсональна комунікація у спеціальному контексті, коли один із учасників виявляє культурні відмінності іншого.

До найбільш відомих теорій міжкультурної комунікації належать теорія високо- і низькоконтекстуальних культур Е. Голла, теорія культурних вимірів Г. Гофштеда, теорія культурної письменності Г. Гірша.

Сьогодні перед викладачем іноземної мови постає актуальна проблема – допомогти студентам подолати не тільки мовний, але й культурний бар'єр у спілкуванні. Зараз не досить про-

сто навчити іноземної мови, правил граматики, синтаксису та орфографії, навичок говоріння або письма, але стає необхідним насамперед допомогти майбутнім фахівцям гармонійно інтегруватися в іншомовне середовище, зважаючи на відмінності та особливості світогляду, менталітету, культури представників різних країн, тобто навчити їх основ міжкультурної комунікації.

Не викликає жодного сумніву той факт, що сьогоднішній попит на вивчення іноземних мов значно підвищився. Як наслідок, викладання іноземних мов потребує новітніх, більш ефективних для засвоєння методів навчання. Спеціалісти наголошують насамперед на комунікативному та дійовому методах, які зарекомендували себе як найбільш функціональні та практичні. Теоретичні аспекти мови, ґрунтовна граMATика цікавлять насамперед майбутніх викладачів іноземних мов, а для закладів, які не готують філологів, мова є ключем реального спілкування та одним із багатьох інших інструментів професійної інтеграції.

Викладання іноземних мов і міжкультурну комунікацію не можна роздивлятися окремо. Це два поняття, які існують паралельно та в тісному взаємозв'язку одне з іншим. На кожному занятті з іноземної мови студенти зустрічаються напряму або опосередковано з іншою культурою, поступово знайомляться з менталітетом носіїв цієї мови, їхніми традиціями, звичками, релігією, моральними та духовними цінностями. Мова – це провідник у цей складний і багатогранний світ. Через неї віддзеркалюється та відображається душа нації. Ось чому під час викладання іноземних мов ми повинні враховувати всі лінгвокультурні фактори.

Наприклад, усі ми добре розуміємо, що між культурами Америки, Азії, Європи, Африки є певні відмінності, які необхідно враховувати під час спілкування між їхніми представниками. Вміння визначати культурні особливості різних народів є надзвичайно важливим, тому що воно сприяє взаєморозумінню та взаємному визнанню. Головна перепона, яка заважає взаєморозумінню між представниками різних народів, полягає в тому, що ми сприймаємо інші культури крізь призму своєї власної культури. Усвідомлення відмінностей і культурних особливостей між різними народами є запорукою успішного встановлення ділових і дружніх контактів.

Однією з головних причин невдач і непорозумінь у міжкультурній комунікації є слабке або поверхневе володіння одним із комунікантів знаннями про культуру іншого, адже до цих знань співрозмовник постійно звертається у своїй промові – прямо або опосередковано, спирається на них під час побудови тексту й ведення діалогу, вони відображаються та закріплюються в семантиці мовних одиниць, система цінностей і норм культури зумовлює правила вербальної (мовленнєвої) і невербальної поведінки мовної особистості і т. ін.

Володіння основами культури тієї лінгвокультурної спільноти, мовою якої ведеться спілкування, є необхідною та обов'язковою умовою успішності цього спілкування.

Будь-який процес комунікації складається з вербальних і невербальних кодів. Те, як ці коди інтерпретуються обома учасниками процесу спілкування, свідчить про ступінь їхньої підготовки до процесу міжкультурної комунікації. Основні труднощі у спілкуванні зумовлюються міжкультурними відмінностями. Важливо правильно інтерпретувати всі вербальні та невербальні коди. Зазначимо, що на процес інтерпретації впливають вік, стать, професія, соціальний статус комунікантів, їхня толерантність, запозитивність, власний досвід.

У міжкультурній комунікації виокремлюють чотири основні форми: пряму, посередню (непряму), опосередковану і безпосередню.

Під час прямої комунікації інформація, яку відправник адресує безпосередньо отримувачу, може здійснюватися як в усній формі, так і в письмовій. При цьому найбільший ефект досягається завдяки усній мові, у якій поєднуються вербальні та невербальні засоби.

Процес непрямої комунікації має переважно односторонній характер і відбувається через сприйняття різних інформаційних джерел. Це можуть бути газети або журнали, радіо або телепередачі, твори мистецтва або літератури тощо.

Опосередкована й безпосередня форми комунікації розрізняються наявністю або відсутністю проміжної ланки, яка виступає у ролі посередника між партнерами. Таким посередником може бути людина або технічний засіб. Комунікація, яка опосередкована технічними засобами, може залишатися прямою (розмова по телефону, листування по електронній пошті), але при цьому виключається можливість використання невербальних засобів.

Залежно від способів, прийомів і стилів спілкування в комунікативістиці прийнято виокремлювати три основні види міжкультурної комунікації – вербальну, невербальну і паравербальну.

Вербальна комунікація – це безпосередньо мовне спілкування, яке проявляється в обміні інформацією, думками, емоціями учасників комунікативного процесу. Відбувається у формі монологу або діалогу.

Невербальна комунікація охоплює немовні засоби, символи і знаки, які використовуються для передачі інформації та повідомлень у процесі спілкування. В основі невербальної комунікації лежать два джерела – біологічне і соціальне, природжене і набуте під час соціального досвіду людини. Коли ми говоримо про цей тип міжкультурної комунікації, то маємо на увазі рухи тіла, жести, пози, мимовільні дотики до партнера тощо. Докладно

складники невербальної комунікації вивчаються відповідними науками: кінетикою, сенсорикою, такесикою, проксемікою, хронемікою.

Паравербальна комунікація складається з паравербальних засобів. Ідеться про сукупність звукових сигналів, які супроводжують усну мову та привносять у неї додаткові значення. Значення репліки може змінюватися залежно від інтонації, тембру, пауз, темпу, висоти голосу, фразових або логічних наголосів співбесідника. Усе це є паралінгвістичними засобами.

У міжкультурній комунікації окремо виділяють два контексти комунікації: зовнішній і внутрішній.

До зовнішнього контексту належать місце, час та умови спілкування. Місце, де відбувається комунікація, визначає фон цього процесу. Наприклад, учасник комунікативного процесу, який перебуває на своїй території, відчуває себе комфортніше та краще орієнтується. Також характер спілкування буде відрізнятися залежно від того, де ведеться спілкування, – удома чи на робочому місці. Говорячи про часовий контекст, ідеться про хронологічний період, у якому проходить спілкування. У різні періоди часу взаємовідносини між партнерами комунікації складаються по-різному. Хронологічно виокремлюють такі види комунікації: одночасні (які відбуваються шляхом особистих контактів, по телефону, в інтернет-просторі – онлайн) і різночасні.

До внутрішнього контексту відносять фонові знання, ціннісні і культурні установки, індивідуальні особливості та навіть психологічний настрій співрозмовників.

Завдяки вищезазначеним дослідженням, доведенню наукової та практичної важливості, доцільності та перспективності міжкультурна комунікація стала самостійною навчальною дисципліною. Вивчення цього курсу тісно пов'язане з такими дисциплінами, як «Практичний курс іноземної мови», «Культурологія», «Культура мови і мовленнєвий етикет», «Вітчизняна історія», «Соціологія», «Мова ділового спілкування».

В останнє десятиліття у зв'язку з розвитком нових навчальних напрямів, введенням нових вишівських спеціальностей, наприклад «Лінгвістики і міжкультурної комунікації», різко зріс інтерес до взаємодії та взаємовпливу мов і культур. Різко змінилася і ситуація з лінгвістично орієнтованими дослідженнями міжкультурної комунікації. Така ситуація й реалії сьогодення висувають усе більше суворих вимог до майбутніх фахівців, нині студентів вітчизняних університетів, щодо володіння іноземними мовами та навичок спілкування з носіями інших мов і культур. Як наслідок, цей факт впливає на зміст та якість вітчизняної освіти загалом і критерії, яким повинен відповідати сучасний викладач іноземної мови, методи навчання та зміст інформації, яку він намагається донести до здобувачів вищої освіти.

Уважаємо за доцільне розглянути основні фактори, які впливають на формування досвіду міжкультурної комунікації у студентів.

По-перше, на нашу думку, слід виокремити особистість викладача, рівень його професіоналізму, його власний досвід, набуті навички та вміння, широту його світогляду, прагнення до постійного самовдосконалення, відкритість до всього нового, особистісні й професійні якості.

Другим важливим фактором цього процесу є обрані викладачем методи навчання. Нові умови та вимоги суспільства спонукають викладача до постійного пошуку нових методів і прийомів викладання, їх удосконалення, до постійного збагачення власної «професійної скарбнички». Максимальний розвиток комунікативних здібностей студентів – ось основна мета викладача іноземної мови. Розв'язання цього завдання має на меті оволодіння новітніми методиками і підходами викладання, а також сучасними інноваційними технологіями, наприклад використанням на заняттях інтерактивних цифрових дощок. Ці складники процесу викладання спрямовані на розвиток усіх чотирьох рівнів володіння мови (письмо, читання, мовлення, розуміння).

М. Чернова вважає одним із найбільш перспективних методів навчання іноземних мов у процесі формування досвіду міжкультурної комунікації інформативні бесіди, оскільки вони «є основною формою прояву міжкультурної комунікації в межах процесу навчання у вищому навчальному закладі. У своїй роботі дослідник підкреслює, що для того щоб проведення інформативної бесіди стало справді звичним і ефективним, важливо дотримуватися певної градації в ускладненні її структури: від підготовленої бесіди до експромтної, від односторонньої до багатосторонньої, від переважання коротких монологічних повідомлень до діалогічної форми мовлення, а в її межах – від фронтальної бесіди «викладач – група» через кероване й ініціативне взаємне опитування й розгорнуту відповідь до групової бесіди, від визначення учасників бесіди до вільної участі в ній, від використання жорстких правил і підготовленої бази до безопорної бесіди, від завчених реплік до все більш вільного варіювання, від словесних стимулів для управління бесідою до все більш широкого застосування системи умовних сигналів і т. ін.» [6, с. 122].

Володіння іноземною мовою є невіддільним показником професійної компетенції майбутніх випускників факультету міжнародних економічних відносин, менеджерів туризму та т. ін. Наприклад, під час підготовки фахівців-економістів насамперед треба сфокусуватися не на теоретичних, суто лінгвістичних або історичних аспектах мови, а головним чином на її функціональному, практичному та країнознавчому складниках із метою їхнього безпосереднього використання у різних

сферах життя (економіки, техніки, науки, бізнесу). З цією метою викладач повинен розширити та поглибити лінгвокультурознавчий зміст свого предмету на основі методів активного комунікативного навчання (використання діалогів, робота у команді або групі, метод співпраці у проєкті тощо) та підбору мовленнєвого матеріалу, який орієнтовано на розвиток навичок міжкультурної комунікації студентів. Для реалізації цього завдання вважаємо доцільним упровадження спеціальних програм або тренінгів із психологічної та професійної підготовки викладачів іноземних мов у межах міжкультурного спілкування.

По-третє, окремо необхідно наголосити на такому факторі, як спрямованість викладача на розвиток особистісних якостей студентів (мобільності, емпатії, толерантності, патріотизму), які є необхідними складниками для ефективного здійснення міжкультурного спілкування й одночасно основою для самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення у сфері міжкультурної взаємодії.

По-четверте, на нашу думку, було б корисним та ефективним залучити у навчальний процес курси (або їхні часткові складники) зі спеціальних дисциплін, таких як лінгвокультурологія, соціокультурологія, країнознавство та інші, для здобувачів вищої освіти нефілологічних напрямів.

Одним із головних труднощів формування досвіду міжкультурної комунікації у студентів є той факт, що викладачі не достатньою мірою використовують ефективну практику формування у студентів поведінки в складних ситуаціях, що виникають під час їх спілкування з представниками інших культур, і розвитку якостей особистості, необхідних для культурної та комунікативної компетенції, оптимального міжкультурного спілкування.

Ще одним фактором, який становить складність у повноцінному залученні студентів до ефективного процесу міжкультурної комунікації, є традиційна методика викладання іноземних мов, яка головним чином завжди ґрунтувалася на читанні текстів іноземною мовою. Студентам пропонувалися тексти, далекі від сучасної реальності, або вони зовсім не орієнтували їх на те, як правильно поводити себе в тій чи іншій мовленнєвій ситуації, як застосувати свої знання в конкретній ситуації на практиці. Як наслідок, усе це приводило до непорозуміння і невдач спілкування між співрозмовниками, які були зумовлені слабким або поверхневим оволодінням одним із комунікантів знаннями про культуру іншого.

Серед чотирьох вищеперелічених рівнів володіння мовами читання є найпасивнішим. Викладання іноземної мови раніше базувалося здебільшого на розвитку саме цього аспекту, що, у свою чергу, не сприяло набуттю власного лінгвістичного досвіду і не містило в собі майже жодної практичної цінності. Сьогодні викладання іноземних мов

у сучасних університетах має на меті насамперед розвинути навички та вміння спілкування в повсякденному житті з носіями іншої культури у різноманітних ситуаціях.

З цього робимо висновок, що навчання міжкультурної комунікації тісно пов'язане з навчанням лінгвокраїнознавства і вони не можуть відбуватися окремо один від одного.

Основною метою викладання іноземних мов сьогодні повинно стати навчання мови як реального та повноцінного способу комунікації. Рішення цього практичного завдання можливе лише на фундаментальній теоретичній базі. Для створення такої ґрунтовної бази необхідно пристосувати результати теоретичних праць із філології до практики викладання іноземних мов, а також теоретично усвідомити, обміркувати та узагальнити величезний практичний досвід викладачів іноземних мов.

Ще одним важливим складником на шляху формування у майбутніх фахівців досвіду міжкультурного комунікації у процесі вивчення іноземної мови є організація безпосереднього живого спілкування з представниками інших мов і культур, якому сприяють міжнародні програми з обміну студентами різних країн, студентські табори праці та відпочинку з метою підготовки майбутніх фахівців до подальшого стажування за кордоном, літні школи, а також систематичне відвідування спеціальних мовних клубів, які надають можливість прямої комунікації та встановлення дружніх відносин із іноземцями.

Отримані знання з іноземних мов будуть доповнені знаннями відмінностей та особливостей культури, усвідомленням причини міжкультурного непорозуміння, наявністю практичних навичок і вмінь у поведінці, які дадуть змогу краще розуміти представників інших культур. Не менш важливим є той факт, що знайомство з іншими культурами дасть змогу краще пізнати свою власну культуру, побачити її у новому ракурсі, а це означає краще зрозуміти себе і свою власну поведінку.

Отже, проведений стислий аналіз видів і форм міжкультурної комунікації, її контекстів, базових теорій і позицій, причин труднощів і перепон у цьому багатогранному процесі, переліку основних факторів, які впливають на формування досвіду міжкультурної комунікації у студентів, – дає можливість зрозуміти важливість і неоднозначність проблеми дослідження міжкультурної комунікації у процесі викладання іноземних мов у вітчизняних університетах, а також доводить подальшу необхідність її детального вивчення.

Ми вважаємо, що міжкультурну комунікацію слід розглядати як сукупність різноманітних форм відносин і спілкування між індивідами та групами, які належать до різних культур. Процес міжкультурної комунікації є специфічною формою діяльності, яка не обмежується лише знаннями з іноземних

мов, а вимагає також знань із матеріальної та духовної культур інших народів, релігій, цінностей, етичних установок, світоглядних уявлень і т. ін., які в сукупності визначають модель поведінки партнерів у процесі комунікації.

Такі вчені, як Г. Трейгер, Е. Голл, Е. Гірш, Г. Гофштед, розробили основи теорій міжкультурної комунікації та дали базові напрями для подальшого вивчення процесу міжкультурної комунікації вітчизняними і закордонними вченими. Серед російських учених великий внесок у висвітлення цієї проблеми зробили М. Бахтін та Ю. Лотман. У вітчизняній педагогіці проблема дослідження міжкультурної комунікації перебуває на стадії формування. Серед українських дослідників слід виділити насамперед праці таких педагогів і філологів, як І. Бахова, М. Богатирьової, П. Донця, О. Зеліковської, Т. Колбіної.

Оскільки за останній час суттєво змінилися мотиви вивчення мови (іноземна мова постала в іншому ракурсі, не як самоціль), виникла нагальна необхідність докорінно перебудувати, переосмислити процес викладання іноземних мов, створити спеціальність «Лінгвістика і міжкультурна комунікація» та розпочати в педагогічних університетах підготовку викладацьких кадрів нового типу.

Сучасним навчальним закладам необхідно визначити ефективні форми й методи роботи зі студентами, що дадуть змогу розв'язувати завдання підготовки до міжкультурної взаємодії. Заняття з міжкультурної комунікації мають на меті підготувати студентів до міжкультурних контактів на рівні повсякденного спілкування. Як доводить практика, найбільш ефективним засобом освоєння цієї дисципліни є поєднання лекційних і практичних занять, під час яких студенти отримують можливість пережити відчуття та емоції, які виникають у реальних ситуаціях міжкультурного спілкування, проаналізувати й обдумати власну поведінку та поведінку і реакцію партнерів. А одним із найбільш ефективних методів є різні види інформативних бесід (підготовлені або експромтні, однотемні або багатотемні, фронтальні, з переважанням коротких монологічних повідомлень або діалогічних форм мовлення).

Серед головних труднощів формування досвіду міжкультурної комунікації у здобувачів вищої освіти є недостатня міра використання викладачем ефективної практики та методів формування у студентів поведінки в реальних ситуаціях спілкування з представниками інших культур, а також традиційна методика викладання іноземних мов, яка базується головним чином на простому читанні текстів іноземною мовою.

Для вдалого, приємного дружнього або продуктивного ділового спілкування, ефективного подолання мовного та культурного бар'єрів й уникнення непорозумінь між представниками різних націй

і культур не досить лише гарно володіти іноземною мовою, а потрібно брати до уваги цілий спектр соціокультурних критеріїв і педагогічних факторів, а саме: особисті характеристики та досвід самого викладача, спрямованість викладача на розвиток особистісних якостей студентів (мобільність, емпатію, толерантність, патріотизм), застосовані викладачем методи навчання, технічну базу, спеціальні заходи, спрямовані на формування та вдосконалення професіоналізму викладачів, упровадження нових дисциплін або їхніх елементів у вже розроблені курси, організацію стажувань, студентських обмінів, мовних клубів. Урахування всіх перелічених факторів має на меті сформувати та розвинути у студентів досвід міжнародної комунікації під час навчання в закладах вищої освіти.

На щастя, у сучасних університетах усе частіше впроваджується викладання міжкультурної комунікації як окремої дисципліни. У Харківському національному університеті імені Семена Кузнеця на кафедрі іноземних мов і міжкультурної комунікації ця дисципліна викладається вже декілька років і отримує багато позитивних відгуків від студентів завдяки корисному, цікавому та нестандартному викладенню матеріалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Основы межкультурной коммуникации : учебник для ВУЗов / Т.Г. Грушевицкая, В.Д. Попков, А.П. Садохин ; под ред. А.П. Садохина. Москва : Юнити-Дана, 2002. 350 с.
2. Колбіна Т.В. Формування у студентів досвіду міжкультурної комунікації студентів вищих навчальних закладів економічного профілю // *Основи сучасної педагогіки* : монографія / Т.О. Дмитренко, К.В. Ярьсько, Т.В. Лаврик, В.М. Нагаєв, Н.Н. Шоев, Т.В. Колбіна, С.В. Копилова, Н.Д. Кабусь, О.В. Купенко. Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2016. С. 159–251.
3. Колбіна Т.В. Теоретико-методологічні підходи до комунікативної підготовки студентів у закладах вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 174. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2019. С. 40–45.
4. Саблина С.Г. Барьеры коммуникации в межкультурной среде. *Сборник научных трудов «Актуальные проблемы теории коммуникации»*. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГПУ, 2004. С. 52–74.
5. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва : Слово/Slovo, 2000. 260 с.
6. Чернова М.М. Основы розвитку й реалізації міжкультурної комунікації в навчанні студентів іноземних мов. *Збірник наукових праць «Актуальні питання філології»*. Вип. 1. Київ, 2011. С. 120–125.
7. Hall E., Hall M. Hidden Differences. *Studies in International Communication. How to communicate with Germans*. Hamburg, 1983. 98 p.
8. Hirsh E.D. *Cultural Literacy*. N. Y., 1987. 124 p.
9. Hofstede G. *Cultures and Organizations. Software of the Mind*. L., 1991. 190 p.
10. URL: <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-01/dissertaciya-razvitie-navykov-mezhkulturnoy-kommunikatsii-v-protssesse-prepodavaniya-delovogo-angliyskogo-yazyka#ixzz2Jrd8o5la>.
11. URL: <http://www.dissercat.com/content/podgotovka-uchitelya-inostrannogo-yazyka-k-mezhkulturnoi-kommunikatsii-v-usloviyakh-pedagogi#ixzz2Jr9AwVgS>.
12. URL: <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/mezhkulturnaya-kommunikaciya.html>.